

Stad en Land

Inhoud van deze handleiding

Deze handleiding is ook te vinden op www.geschiedeniskoffer.nl
Groepen 7 en 8

Inleiding, doelstellingen, praktische invulling	blz. 2
De doelstelling van Stad en Land bij een volledige behandeling	blz. 2
Het boekje Stad en Land	blz. 3
Het werkboek bij het boekje Stad en Land	blz. 3
De zoektocht naar het verdwenen wonderzwaard Tholeta	blz. 4
Kiezen en achtergrondinformatie	blz. 4
Landschap en mens	blz. 4
Oudste buurtschappen en oude wegen	blz. 5
Bredevoort ontstaat, het bestuur van Bredevoort en Stad vol soldaten	blz. 6
Een klooster in de buurt en de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648)	blz. 9
Een ramp, bewoners en de teruggang van de stad	blz. 11
Bij het werkboek Stad en Land	blz. 11
Antwoorden en toelichting bij de opdrachten in het werkboekje	blz. 13
Een spannende zoektocht in Bredevoort naar het verdwenen wonderzwaard Tholeta	blz. 18
Wat moet u doen?	blz. 18
Didactische aanpak	blz. 19
De zoektocht naar het wonderzwaard praktisch	blz. 20

Stad en Land

Inleiding, doelstellingen, praktische invullingen

Het project 'Stad en Land' sluit aan bij de kerndoelen en de canon van Nederland. Het begrip 'kerndoelen' is gedefinieerd als:
Kerndoelen zijn streefdoelen van wat leerlingen moeten kennen en kunnen aan het einde van de basisschool. 'Stad en Land' sluit specifiek aan bij ontwikkeling van de steden en de Tachtigjarige Oorlog.

Steden

Het ontstaan van steden, de opkomst van de stedelijke burgerij en de toenemende zelfstandigheid. Opkomst van handel.

Hervormers

De opstand en de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) en het ontstaan van een onafhankelijke Nederlandse Staat.

Scholen hebben te maken met een veelheid aan programma's. De ervaring van 'weer iets erbij', kan met 'Stad en Land' voorkomen worden. In elke geschiedenismethode komen de onderdelen voor die, in plaats vanuit de methode, met 'Stad en Land' behandeld kunnen worden. Deze onderdelen winnen aan belevingskracht omdat de lesstof genomen is uit de eigen omgeving. Lessen lokale geschiedenis zijn voor de groepen 6, 7 en 8 zeer goed mogelijk. Het eigen erfgoed wordt zo een geïntegreerd onderdeel van het onderwijs in geschiedenis.

De doelstellingen van ‘Stad en Land’ bij een volledige behandeling:

Algemeen:

- 1. Met de vorming van het stadje Bredevoort, als exempel voor stadsvorming in de middeleeuwen, leren de leerlingen over de stadsvorming vanuit een kasteel.**
- 2. De leerlingen kennen de kernbegrippen van de Tachtigjarige Oorlog.**

Specifiek:

- 1. De leerlingen kennen de oudste woongebieden in deze streek: IJzerlo, Lintelo, Barlo.**
- 2. De leerlingen kennen de oudste wegen bij Aalten.**
- 3. De leerlingen kennen St. Ludger als de eerste zendeling in de Achterhoek.**
- 4. De leerlingen kennen de naam ‘Heerlijkheid Bredevoort’ en de gebieden die toen bij de Heerlijkheid hoorden.**
- 5. De leerlingen kennen het leenstelsel.**
- 6. De leerlingen kunnen de twee fasen in de vestingwerken van Bredevoort met elkaar vergelijken en de verschillen beschrijven.**
- 7. De leerlingen kunnen de havezate ’t Walfort, Derck (Dirk) van Lintelo en het klooster Nazareth of klooster Schaer en de naam Schaersvoorde duiden.**
- 8. De leerlingen kennen de oorzaak van het verdwijnen van het Kasteel Bredevoort.**
- 9. De leerlingen kunnen de drie groepen bewoners in het stadje Bredevoort benoemen.**
- 10. De leerlingen kunnen een aantal regels voor de hygiëne in het stadje noemen.**
- 11. De leerlingen kennen de oorzaken van het verdwijnen van de vestingwerken.**

Het boekje ‘Stad en Land’.

Dit is een bronnenboek. Men kan alles individueel of in groepen laten bestuderen. Een klassikale aanpak is ook mogelijk. De keuze is aan de leerkracht.

De studie ‘Stad en Land’ begint op blz. 15 en eindigt met blz. 48. De blz. 1 t/m 14 zijn facultatief. Zie Kiezen en Achtergrondinformatie hieronder.

Het werkboekje bij het boekje 'Stad en Land'.

Het werkboekje (of delen ervan) kan gelijklopend met de bestudeerde stof ingevuld worden. Een aanbieding na alle bladzijden is ook mogelijk, waarbij het boekje 'Stad en Land' (blz. 15-48) als bronnenboek gehanteerd wordt.

De zoektocht naar het verdwenen wonderzwaard Tholeta.

In deze map wordt ook de werkwijze van een spannende zoektocht uiteengezet. Kinderen gaan daadwerkelijk op zoek naar het zwaard in Bredevoort. Bredevoort kent een grote mate van verkeerssluwte. Desondanks is een goede begeleiding noodzakelijk.. De school draagt zelf de verantwoordelijkheid. De organisatie kan niet aansprakelijk worden gesteld.

De zoektocht is een belevenis. Aan de hand van de borgmanwapens op verschillende huizen in Bredevoort, wordt de weg naar de plaats van het zwaard bekend. Deze belevenis wordt aanbevolen.

Kiezen en Achtergrondinformatie

Landschap en de mens

In het eerste deel van het lesboekje, dat niet persé behandeld hoeft te worden, wordt uiteengezet hoe in vroegere tijden de mens afhankelijk was van het landschap. Er is naar gestreefd om de regionale aspecten op te nemen. De oudere lagen van de aarde komen door plooiingen bij Winterswijk aan de oppervlakte. Veldkeien, die tijdens de ijstijd meegevoerd werden uit het noorden, zijn bij kinderen wel bekend. Er dient wel een onderscheid gemaakt te worden met grind. Veelal is dit materiaal door de rivieren afgezet en dus uit zuidelijke richting afkomstig. De heuvels of beter verhogingen in en bij Aalten zijn bij het verdwijnen van het ijs en onder invloed van wind ontstaan. Op de vlakke delen van het landschap ontstonden, ten gevolge van een soort toendraklimaat, moerassige omstandigheden. Het Korenburgerveen, het natuurgebied 't Aaltense Goor en de vlakten rond Bredevoort zijn daar voorbeelden van. Voor de oudste bewoningsgeschiedenis zijn de hogere gronden belangrijk. HIEROVER gaan blz. 1 t/m 14.

Kiezen:

A. Aan u dus de keuze om de lesstof van blz. 1 t/m 14 ook te behandelen.

B. Aan u de keuze om Stad en Land (blz. 15 t/m 48) helemaal te behandelen. Deze onderdelen uit het boekje ‘Stad en Land’ worden hieronder kort toegelicht.

C. Een keuze van onderdelen uit blz. 15 t/m 48 is ook mogelijk. Maakt u een keuze dan is hieronder aangegeven welke bladzijden in het boekje ‘Stad en Land’ hierover gaan.

- Een keuze voor: Oudste buurtschappen en oude wegen, (blz. 15 t/m 19 in het boekje ‘Stad en Land’).

De Aaltense buurtschappen liggen op de hogere gronden. Hierop ontstonden door toedoen van de eerste boeren en hun opvolgers de zgn. esgronden. Aalten is een voorbeeld van een dorp, ontstaan bij een riviertje (de Slinge) met de mogelijkheden van een boerenbedrijf op o.a. de esgronden (omgeving Watertoren tot bijna in Barlo: de Aaltense Es. (Zie de afbeelding op blz. 14) en op de laagten bij de beek. Barlo ontstond ook bij een es: de Barlose es. De oude wegen volgen de natuurlijke hoogten in het landschap.

De oudste wegen in onze streek zijn:

1. De weg van Münster over Winterswijk, Bredevoort, Aalten, de Radstake, Zelhem, Wichmond naar Zutphen. De Aaltense Hessenweg, de Koningsweg en de zgn. Romienendiek (die overigens niets met de Romeinen te maken heeft; de Romeinen zijn hier nooit geweest) waren hiervan een onderdeel.
2. De weg van Werden bij Essen over Bocholt naar Aalten. De Kiefteweg, de Bodendijk, de Dijkstraat en de Landstraat zijn hiervan de laatste stukken.. Bij de huidige Watertoren, kwamen die wegen bij elkaar en kon men de weg nemen naar de Radstake, Zelhem, Zutphen.

- Een keuze voor: Bredevoort ontstaat, het bestuur van Bredevoort, een stad vol soldaten, (blz. 20 t/m 30 in het boekje 'Stad en Land').

Bredevoort ontstaat

De ontstaansgeschiedenis van Bredevoort is wezenlijk anders dan die van de zgn. esdorpen. In het vlakke gedeelte tussen de hogere gronden van Corle, Miste en Winterswijk en de hogere van Aalten, Barlo en Vragender ontstond een veenachtig landschap. De Slinge stroomde hier doorheen. Op het getekende panorama (blz. 21) is te zien, dat er een kleine hogere plek in dit veengebied was. Daar stroomde de Slinge vlak langs. Via een smalle, hogere doorgang door het veen kon hier de Slinge en het moeras overgestoken worden. Zo'n oversteekplaats heette 'een voorde'. Een strategische plek om er controle over uit te oefenen. De geschiedenis van Bredevoort (Bredevoorde) wordt gekenmerkt door strijd om de controle over deze strategische plek. De heer van Bredevoort had zeggenschap over een groter gebied.

Deze Heerlijkheid (gebied van de Heer) Bredevoort besloeg de gemeente Aalten, inclusief Dinxperlo en de gemeente Winterswijk. De kaart uit 1780 geeft een overzicht. (blz. 17). Hierop is het zuiden van 'de Grafschaft Zutphen' afgebeeld.

De heerlijkheid Bredevoort (stad en land) is in de loop der tijden in diverse handen overgegaan. En daarmee kregen de borgmannen en de hofhorigen steeds met andere heren te maken. Toen het huis Van Oranje Bredevoort definitief aan zich trok, werd de grens van het graafschap Zutphen grotendeels onze huidige grens met Duitsland.

De geschiedenis van de stad Bredevoort, wij noemen het een stad hoewel er geen documenten meer aanwezig zijn over de stadsrechtverlening, is nauw verbonden met het kasteel dat op het huidige 't Zand stond. De allereerste verschijning van een burcht zal een versterkte toren geweest zijn (een donjon) op de doorwaadbare plaats (voorde) in het moeras. Later werd deze donjon uitgebouwd tot een kasteel, dat, met het omliggende gebied, een zeer begeerd bezit was.

De stad Bredevoort is dus bij dit kasteel ontstaan, zoals dat bij andere burchtsteden is gebeurd.

De uitrusting van de stad met grachten, wallen en muren is als volgt te zien:

1. De oudst bekende plattegrond, zoals deze getekend is door Jacob van Deventer (± 1560). Zie de afbeelding op de voorkant van het boekje) en blz. 28.. Kasteel en stad zijn slechts door een brug met elkaar verbonden. In tijden van nood vluchtte men naar het kasteel. Maarten van Rossum is de bouwer van dit vestingwerk. Hij was in 1534 door hertog Karel van Gelre aangesteld als drost van Bredevoort.

2. De plattegrond na 1606. De verzwakte vesting was in dat jaar door de Spanjaarden onder veldheer Verdugo ingenomen. Men had hieruit lering getrokken en na de herovering, die een bloedbad werd, besloot men Bredevoort te versterken. De stad kreeg haar karakteristieke stervorm met bastions. (blz. 36). Het kasteel werd geheel opgenomen in de vesting.

Van het kasteel resten ons alleen nog muurfragmenten in de grond. Wel is een plattegrond

bewaard gebleven. Deze plattegrond werd in opdracht van de Heer van Anholt, Dietrich van

Bronkhorst-Batenburg, kort na 1562 gemaakt. Het geheel zag er zeer vervallen uit en diende hoognodig gerepareerd te worden. (blz. 23 t/m 28)

Het bestuur van Bredevoort

Het bestuur van de Heerlijkheid was overeenkomstig het feodale stelsel.

De leenheer was de eigenlijke bezitter. In de 16e eeuw waren dat Karel V en Fillips II. Zij leenden hun Heerlijkheid Bredevoort vaak uit aan leenmannen. Daarvoor moest de leenman een pachtsom betalen. Bredevoort was zo een tijd lang van verschillende leenmannen, bijv. van Dietrich van Bronkhorst Batenburg in Anholt (het Anholter Pandschap 1562-1612). Dat gebeurde meestal ook omdat de leenheer de leenman nodig had in tijden van oorlog. Soms bleef het bezit een tijdlang bij de leenheer zelf Vandaar dat de jaartallen van de diverse perioden van pandschappen (leenperioden) niet aansluiten. (blz. 20).

De leenman stelde een drost aan. Deze drost bestuurde de dagelijkse gang van zaken. Soms trad hij in Bredevoort ook op als rechter. De drost had naast zich een rentmeester en een schrijver.

De belangrijkste dagen werden in die tijd aangegeven met de namen van heiligen. Bij iedereen waren deze namen en dagen bekend. Op bepaalde dagen waren er n.l.

verplichte werkzaamheden door de hothorigen te verrichten. Hofhorigen waren de boeren die op boerderijen woonden die van het kasteel waren. Die verplichte taken waren in Bredevoort geregeld volgens het zgn. Lohnse hofrecht, een stelsel met veel bepalingen en mondelinge, oude afspraken die vaak tot onenigheid leidden. De boeren moesten een deel van de oogst aan de Heer van het kasteel afdragen. Sommigen ook nog een aantal kippen, eieren en varkens per jaar of stapels brandhout of in de winter het ijs stuk hakken, omdat de grachten dicht gevrozen waren. Stierf een horige boer, dan moest de helft van het vee afgegeven worden aan de kasteelheer. Wilde iemand op een horige boerderij trouwen dan moest toestemming gevraagd worden. Jaarlijks werden er op 15 juli (Twaalf Apostelendag) hofdagen gehouden. De hofhorige boeren van kasteel Bredevoort dienden daar aanwezig te zijn en als teken van hun onderdanigheid dienden zij een muntstuk te overhandigen (een placke; onder de plak zitten). Ook werd hun naam in het hofboek geschreven. Er werd hof gehouden in Miste bij boerderij Rozenhuis ter hoogte van Den Tappen voor het oostelijke deel van de heerlijkheid en bij de Ahof in Aalten (Ahave de Pol) voor het westelijke deel.

Bredevoort, een stad vol soldaten

De plattelandsbevolking had steeds te lijden onder het oorlogsgeweld. De proviandering vond vaak via de boeren plaats. Plunderen behoorde soms tot het recht van de overwinnaar, ondanks de voorschriften. Bredevoort was een garnizoensstad. Steeds was er een groep soldaten aanwezig. De trouwboeken van de oude St.-Joriskerk geven aan, dat deze soldaten in heel Europa geronseld werden. Als wij in de Tachtigjarige Oorlog spreken over Staatse en Spaanse troepen betekent dit alleen, dat ze onder het wapen van de betreffende heer hun krijgsdienst verrichtten. Elk leger bestond uit een allegaartje wat afkomst betreft.

- **Een keuze voor: Een klooster in de buurt en de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), (blz. 29 t/m 38 in het boekje 'Stad en Land')**

Een klooster in de buurt

Een paar kilometer buiten Bredevoort, in de buurtschap 't Klooster, werd in 1429 een klooster gesticht. Het waren kanunniken¹ uit Windesheim bij Zwolle, die van Derck (Dirk) van Lintelo (van 't Walfort) een stuk grond geschonken kregen, genaamd 'Schaer'. De officiële naam van het klooster werd "Domus Beatae Mariae in Nazareth" (huis van de gelukzalige Maria in Nazareth). De volksnaam was 'Klooster Schaer', naar de grote Schaersheide waarop het lag.

Bij het klooster hoorden boerderijen met horigen. De Windesheimers probeerden op de Schaersheide in de geest van de Moderne Devotie (stichter Geert Grote uit Deventer 1340-1384) het leven op hun wijze zin te geven. Deze beweging was ontstaan n.a.v. de uiterlijkheid en mistoestanden in de kerk. De ondergang van het klooster kwam tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Plunderende soldaten van het Staatse leger, o.l.v. Willem van den Berg, kregen al in 1572 'hun loon' (plunderen van het klooster) toen zij Bredevoort veroverden.

De kloosterlingen vestigden zich daarna in Bredevoort. Het kloostergebouw, de enige plaats van eruditie in deze omgeving, verdween voorgoed, toen Maurits in 1597 Bredevoort innam. In 1639 waren er alleen nog maar restanten van de kloosterkerk. De naam van de Chr. College 'Schaersvoorde' gaat terug op deze plek van gebed, studie en werk.

¹ De bewoners van Nazareth noemden zich kanunniken van St.-Augustinus en geen monniken. Alle klooster hadden en hebben regels, de zgn. canon. Die regels gaan meestal terug op een stichter uit het verleden. Benedictijnen hebben bijv. de regel van St.-Benedictus (bijv. Klooster Slangenborg). Augustijnen volgen de regel van St.-Augustinus. De kloosterlingen in Nazareth van de kloostervereniging Windesheim volgden de regel (canon) van Augustinus.: 'canon' waarvan afgeleid: kanunniken. De leiding bij monniken is in handen van een abt, die bij kanunniken van een prior.

De Tachtigjarige Oorlog (1568-1648).

De Tachtigjarige Oorlog in dit boekje, zo denken wij, kan uitstekend in dit regionale kader behandeld worden.

De verovering van Bredevoort door Prins Maurits in oktober 1597: Bredevoort was een bijna niet te veroveren stad. Het lag tussen de moerassen. Er waren maar twee toegangswegen. Bij de westelijke ingang van Bredevoort was de Aalter (Aaltense) Poort. Aan de oostelijke ingang de Mister Poort (Poort naar Miste). De soldaten van Maurits groeven zich dwars door het moeras vanaf de hogere gronden bij 't Walfort. Op de bodem van de gang werden takkenbossen gelegd om met droge voeten de stad te kunnen naderen. Maurits gebruikte een nieuwe techniek om de gracht te kunnen oversteken. Dat waren kurkbruggen. De verovering van Bredevoort was voor de stad een ramp. Men was bevrijd van de Spanjaarden, maar de kanonnen, de brandende huizen en de plunderingen door de soldaten van Maurits veranderden de stad in een puinhoop.

De verovering van Bredevoort is in verhalende vorm verteld in het boekje 'Stad en Land'. (blz. 49 t/m 66). Daarin komt ook een Spaans zwaard voor, een bijzonder zwaard. Zie voor de zoektocht naar dit verdwenen zwaard 'Een spannende zoektocht in Bredevoort naar het verdwenen wonderzwaard Tholeta'. (hieronder)

- **Een keuze voor: Een ramp, bewoners en de teruggang van de stad, (blz. 38 t/m 48).**

De ontploffing van de kruittoren van het kasteel Bredevoort in de zomer van 1646 was een ramp. Het leidde de teloorgang in van de eens zo belangrijke vesting. Maar er waren vooral ook politieke overwegingen. Voor de verdediging van de Republiek waren de steden in het oosten niet meer van belang. Het economisch centrum lag in het westen en dus waren de Rijn- en IJsselgebieden als natuurlijke buffers belangrijk. Bredevoort verloor zijn jas door achterstallig onderhoud en politieke veranderingen.

De aantrekkelijkheid van geschiedenis wordt vergroot door naar de mensen te kijken die achter al die feiten schuilgaan. Daar waar dit mogelijk was, hebben wij dat gedaan. Met name in 'Mensen van de stad' (blz.40 t/m 47) wordt ingegaan op drie groepen bewoners. In de lijst van soldatenhuwelijken is te lezen, in oude spelling, hoe internationaal de Bredevoortse bevolking was. De dagelijkse beslommeringen om te kunnen overleven komen ook tot uiting in het onderzoek van de behuizingen en de beschrijvingen van het gevaar voor epidemieën. Opmerkelijk is het aantal familienamen die in gewijzigde vorm thans nog in de regio voorkomt.

Bij het werkboekje 'Stad en Land'

De opdrachten en de huidige methoden.

De capaciteiten van kinderen zijn zeer verschillend. Een werkboekje, dat wil stimuleren de belangrijke zaken vast te leggen, dient in zijn opdrachten rekening te houden met de verschillen bij leerlingen. Vandaar dat hieronder de moeilijkheidsgraad is aangegeven. Aan de leerkracht te bezien of alle leerlingen alle opdrachten kunnen maken of dat er in tweetallen gewerkt gaat worden. Ook is het mogelijk dat de taken verdeeld worden over de klas. ·

Bij deze laatste mogelijkheid zou een aantal kinderen de creatieve opdrachten kunnen uitvoeren. Het schema hieronder geeft weer in welke moeilijkheidsgraad de opdrachten te plaatsen zijn. Hierbij is gebruikgemaakt van een taxonomie die veelal bij het begrijpend en studerend lezen gehanteerd wordt. In het werkboek zijn de moeilijke opgaven met een * aangegeven.

Opgdrachten	1 Begrijpen van de letterlijke tekst	2 Herstructureren van de tekst	3 Afleiden van begrippen uit de tekst	4 Beoordelen van een tekst of situatie	5 Waarderen van een tekst of situatie
1a	x				
1b				x	
2a				x	
2b	x				
3a	x				
3b			x		
4	x				
5				x	
6		x			
7	x				
8				x	
9	x				
10	x				
11a		x			
11b			x		
12a		x			
12b			x		
12c	x				
12d			x		
13	x				
14	x				
15				x	
16a	x				
16b				x	
17	x				
18a	x				
18b		x			
19			x		
20				x	
21	x				
22a	x				
22b				x	
23					x
24					x
25a	x				
25b	x				

Het hedendaagse geschiedenisonderwijs gaat o.a. ook uit van het kunnen hanteren van bronnen. Met behulp van deze bronnen leert de leerling informatie te ordenen en te vergelijken.

Het boekje 'Stad en Land', is zo'n bronnenboek. Maar daarnaast zijn er de gebruikelijke geschiedenismethoden met digitale mogelijkheden als mogelijke bronnen.

Antwoorden en toelichting bij de opdrachten in het werkboekje

1a. De Tweede IJstijd is 10.000 jaar geleden geëindigd.

Deze periode wordt ook wel het Weichsel genoemd. Deze eerste opdracht hoort bij de keuze om de lesstof van blz. 1 t/m 14 ook te behandelen.

Het antwoord is op blz. 8 van het boekje 'Stad en Land' te vinden.

1b. Bredevoort is ontstaan bij een kasteel. Het eerste kasteel, eigenlijk een versterkte toren (donjon), werd gebouwd bij een oversteekplaats (een voorde) door het moeras en de beek de 'Slinge'.

2a. Het gaat er bij deze opdracht om, dat de leerlingen doorzien dat het hier gaat om het kiezen van een strategisch belangrijke positie. Het is een groepskeuze met motivatie. Deze keuze hoeft niet overeenkomstig de situatie in Bredevoort te zijn. Het 'blinde' kaartje geeft overigens de landschappelijke situatie ongeveer weer.

2b. Het panorama berust op enige fantasie. Toch is de 'voorde' duidelijk. De leerlingen dienen de plek van het kasteel bij de voorde te vergelijken met de plek die zij gekozen hebben op het 'blinde' kaartje.

3a. Bredevoort lag aan de oude weg van Münster over Winterswijk, Bredevoort, Aalten, Zelhem, Wichmond naar Zutphen.

Aalten lag aan bovengenoemde weg en aan de weg die uit het zuiden kwam: Werden (bij Essen, hier is Ludger begraven), over Bocholt, Zelhem, Wichmond naar Zutphen. De twee wegen ontmoetten elkaar bij Aalten.

3b. Langs de oudste wegen vind je de eerste kerken, gesticht door Ludger en zijn volgelingen. Wichmond en Zelhem zijn door Ludger gesticht. De kerk van Aalten waarschijnlijk ook. Bodemonderzoek zou hierover uitsluitsel kunnen geven. De kerk van Winterswijk is ook zeer oud. De voorganger van Ludger, Benrad, is de daar de waarschijnlijke stichter. Oude wegen en oude kerken hangen dus met elkaar samen.

4. Een gesloten opdracht, die geen problemen mag geven.

5. Het methodeboek wordt hier als bronnenboek gehanteerd, naast dit boekje. Het is aan te nemen, dat een kasteel als een magneet werkte op handel en bedrijvigheid.

Dat deze aandrijffunctie het Bredevoorts kasteel ook vervulde, is tussen de regels door te lezen. Denk maar aan de onderhoudswerkzaamheden van het kasteel en de ambtenaren die er nodig waren om de Heerlijkheid te besturen.

6. Een klassiek schema van de feodale tijd.

De juiste invulling is: * leenheer

*** leenman of pandheer**

***drost * rechter**

*** hofhorigen**

*** schrijver**

*** rentmeester**

7. Borgmannen zorgden voor de verdediging van de stad, zodra er gevaar dreigde. Ze moesten eigenlijk binnen de stad wonen, maar dat gebeurde niet altijd.

Hofhorigen zorgden voor de materialen voor reparaties, sloegen het ijs van de gracht stuk, leverden graan, varkens, kippen, eieren en brandhout, soms de helft van het vee bij overlijden en ook de helft van het land.

8. Let op of de kinderen bij het opmaken van de rekening zich hebben kunnen inleven in de situatie. Dat is te merken aan het soort reparaties, de beloningen en het naamgebruik.

9. Dit is een kaart uit 1787. De verschillende gebieden zijn te traceren, evenals de namen die nu nog voorkomen. De kaart is getekend naar een ouder voorbeeld.

10. Een vrij gesloten opdracht, die een goede indeling van de tijden op de schaal van de tijdbalk vraagt. De tabel uit het boek geeft houvast.

11a. Ook een gesloten opdracht, die wel het oriëntatie vermogen en de nauwkeurigheid van leerlingen kan stimuleert.

11b. De vogelvluchttekening komt niet overeen met de plattegrond. Wel is duidelijk, dat het kasteel slechts door een brug met de stad verbonden was.

12a. Een omzetting van de oude maat Rijnlandse voet in meters. Eén Rijnlandse voet is 31 cm. Wijs ook op de herkomst van zo'n maat. De menselijke maat was de maat der dingen. Maar de anatomie verschilde nogal per streek. De ridderzaal was 11,16 meter lang en 5,89 meter breed.

12b. De volgende werkzaamheden zijn af te leiden uit de beschrijvingen van de plattegrond: het besturen van de heerlijkheid (drost, rentmeester, rechter, schrijver), de bedienden die kookten, wasten en schoonhielden. Er werd brood gebakken, bier gebrouwen, er lagen wapens opgeslagen, er werden gevangenen opgesloten, er werd kruit bewaard.

12c. Door het vocht en het water werden de muren aangetast.

12d. De muren van de gevangentoren (later ook de kruittoren) waren het dikst (ruim 2,5 m), omdat men dacht dat de misdadigers zo veilig opgesloten zaten. Later werd tussen die dikke muren het kruit opgeslagen. De blikseminslag in deze toren veroorzaakte de ramp in 1646.

14. Bredevoort

Geschiedenisboek (te gebruiken als bron)

1. Spiesen en hellebaarden

.....

2. Kanonnen

.....

a. ijseren velstucken

..... enz.

b. scerpentienen

c. halve kartouwen

3. Die Swolsche slange (Langhe Griet)

15. Een stelopdracht. De leerlingen dienen wel op het goede spoor gezet te worden. Het kan

een verhaal zijn, maar ook zakelijke informatie is mogelijk. Een verbinding met het stelonderwijs uit de taalmethode, ook qua stelaspecten waarmee men op dat moment bezig is, lijkt voor de hand te liggen.

16a. Een gesloten opdracht die wel enige toelichting vereist over de positie. De Tolhuisweg

die met een grote boog naar de Aalterpoort loopt, is een goed oriëntatiepunt. De huidige toegang Aalten-Bredevoort bestond niet. Men sloeg voorbij het Walfortbos, vlak vóór de laagte begon, linksaf en met een wijde bocht kwam men in Bredevoort. De tegenoverliggende poort is de Misterpoort. Een stuk van de gracht is nu nog aanwezig bij de Aalterpoort. Een goede vergelijking geeft nog meer overeenkomsten.

16b. Het zelf verwoorden van de kern in het verhaal over de inname van Bredevoort door prins Maurits in 1597. Zie hiervoor het verhaal in het boek. In deze opdracht gaat het om een zakelijke informatie. Het verhaal is geromantiseerd op basis van feiten.

17. Een gesloten opdracht. De Tachtigjarige Oorlog was van 1568 tot 1648.

18a Een kleuopdracht

18b. Een moeilijke opgave, omdat de tekst precies de route aangeeft met de namen. Een oriëntatie van de kinderen op de Aalterpoort biedt steun. Het is zaak om precies de routebeschrijving uit de tekst te volgen. De volgorde is: Ossenkop, Welgemoed, Stoltenberg, Onversaegt, Treurniet en Vreesniet.

19. Dat Bredevoort een soldaten- of garnizoensstad was, is te zien aan o.a.: luitenant Joh. van

Langen, Derck Frixe, soldaat Gerrit Janssen van Almelo uit Twente, Kapitein Coender, de soldaat Jan Schulten uit Winterswijk.

20. Een moeilijke stelopdracht met een aantal kernwoorden. Het is een controle of de leerlingen de kern van deze lessen begrepen hebben.

21. De drie groepen bewoners:

1. De ambtenaren om te besturen: drost, schrijver, rentmeester en rechter .

2. De soldaten van het garnizoen met de commandant(en). Ook de gezinnen van deze soldaten.

3. De ambachtslieden: herbergiers, bierbrouwers, bakkers, kleermakers, smeden, schoenmakers, metselaars en timmerlieden.

22. De rijkste man was Dyenberch (de rentmeester), want in Dyenberchs huis waren 3 heertsteden (open haarden), 2 verwoeste schorstiene (schoorstenen) en aan het voorhuis 4 schorstiene.

23. Creativiteit gevraagd. Stereotype wapens (zwaarden, helmen, enz.) zouden voorkomen

kunnen worden als de leerlingen weten, dat van Bredevoort geen wapen bekend is. Het wapen dat in de gevel van St.-Bernardus op 't Zand zit, is een hanenpoot. Dit is echter een familiewapen.

24. Handvaardigheid. Ervaringen van de schrijvers van dit project leren, dat met kosteloos materiaal en plakkaatverf verbluffende resultaten te behalen zijn.

25a. Moeilijk!! Een projectie-opdracht. De schaal van de oude plattegrond is aangepast aan die van de huidige situatietekening. Indien de Noord-pijlen identiek zijn, is af te lezen hoe sterk de situatie veranderd is en dat er toch nog diverse lijnen zijn die overeenkomen met de

vroegere. De situatie uit ± 1620 is het overtrekpapier en dient alleen in zwart getekend te worden. De situatie nu, is het onderste en dient fel gekleurd te zijn.

25b. Straatnamen die nu nog herinneren aan de vroegere tijd zijn: Officierstraat, Kruittorenstraat, Ambthuiswal, Prinsenstraat, 't Zand, Prins Mauritsstraat, Frederik Hendrikstraat, Oranjestraat, Tolhuisweg, Landstraat, Bolwerkweg, Kleine Gracht, Bastionstraat, 't Walletje.

Een spannende zoektocht in Bredevoort naar het verdwenen wonderzwaard Tholeta.

Beleving van de geschiedenis is voor kinderen belangrijk. Daarom is er een speurtocht samengesteld. Het verhaal over de verovering van Bredevoort in 1597 speelt hierbij een rol.

Daarin komt de scène voor, waarin een gewonde Spaanse soldaat zijn zwaard weggooit. Dit zwaard zou het in 1965 door Dhr. J. Klein Nibbelink gevonden zwaard kunnen zijn met het opschrift Tholeta.

Uiteraard is de zoektocht een spel en zijn de verhalen over de omzwervingen van het verdwenen zwaard fictie. Maar het Tholeta-zwaard is werkelijkheid en de voorwaarde dat geschiedenisonderwijs ook beleving moet zijn, maakt een speurtocht naar dit zwaard in het verkeersluwe Bredevoort verantwoord.

Wat moet u doen?

1. Twee weken van tevoren belt u met de VVV aan de Markt in Bredevoort. (telefoon 0543-452380). Kijk voor de openingstijden op de site van de VVV in Bredevoort. U maakt een afspraak en overlegt over de tijd. Voor de zoektocht hebt u een morgen of een middag nodig. Het kan zijn dat uw tijd van voorkeur al bezet is.
2. Op de dag van de zoektocht meldt u zich aan de balie van het VVV kantoor. U ontvangt de materialen voor elk groepje van bijvoorbeeld 5 kinderen:
 - a. Een fotomapje per groepje met de wapens van de borgmannen. Borgmannen (burchtmannen, mannen van het kasteel) waren ridders die in gevaarlijke tijden in Bredevoort moesten komen. Met harnas, paard en wapen hielpen zij de stad te verdedigen. De borgmanwapens staan op 18 huizen in het oude centrum van Bredevoort
 - b. Voldoende plattegronden van het oude centrum van Bredevoort. (één exemplaar per groep). Met de plattegrond kan men de borgmanwapens op de huizen vinden. Ook is op de plattegrond met een pijl aangegeven in welke richting het noorden is!! Wijs de leerlingen hierop.
 - c. In het fotomapje staan onder het wapen aanwijzingen om letters in te vullen op het puzzelblad.
 - d. Elke groep ontvangt ook dit puzzelblad met onderlegger en een potlood.
 - e. De start is op het grote plein 't Zand. Dat ligt in het verlengde van de Markt. Als men per fiets komt, is het beste de fietsen bij elkaar te parkeren op 't Zand. Komt men met auto's dan wordt geparkeerd aan de Winterswijksestraat in de parkeervakken. De wandeling via de Markt naar 't Zand in het centrum is kort.
3. Na afloop levert u de fotomapjes, de onderleggers en de plattegronden weer in bij de VVV.

Didactische aanpak:

Geen zoektocht zonder lesstof (zie hierboven: 'Kiezen en Achtergrondinformatie' met de mogelijkheden A, B, C.)

Nog eens op een rijtje:

A. Aan u dus de keuze om de lesstof van blz. 1 t/m 14 ook te behandelen.

B. Stad en Land (blz. 15 t/m 48) eerst te behandelen. Deze onderdelen uit het boekje 'Stad en Land' worden in de rubriek 'Achtergrondinformatie' (hierboven) kort toegelicht.

C. Een keuze uit blz. 15 t/m 48 maken en deze eerst te behandelen.. Maakt u een keuze dan is in de rubriek 'Achtergrondinformatie' (hierboven) ook aangegeven welke bladzijden in het boekje 'Stad en Land' hierover gaan.

Voorafgaande aan de zoektocht vinden wij een behandeling van de volgende onderdelen minimaal een vereiste.

- a. de Tachtigjarige Oorlog ('Tachtig jaar vechten'): no. 8 op de blz. 30 t/m 35**
- b. en no 9 blz. 37 'De stad verandert'.**

Is de inhoudelijke behandeling achter de rug, dan kunt u de leerlingen voorbereiden op de zoektocht. Dat kan door:

- A. VOORLEZEN. Onderdeel C 'De verovering van Bredevoort in oktober 1597' in het boekje 'Stad en Land'. Of in groepen, of klassikaal, of individueel.**
- B. Na het lezen van het verhaal, maar voorafgaand aan de zoektocht, laat u op www.geschiedeniskoffer.nl onder de knop 'Stad en Land' de inleidende korte film 'Tholeta, het wonderzwaard' zien.**
- C. Leest u niet voor of laat u het verhaal niet lezen, dan laat u minimaal de inleidende korte film 'Tholeta, het wonderzwaard' op www.geschiedeniskoffer.nl onder de knop 'Stad en Land' zien**

De zoektocht naar het wonderzwaard praktisch

A. In de film komt aan het eind een gedicht in vragende vorm. Het verdwenen wonderzwaard is echter terug te vinden en als men het gevonden heeft mag men een wens doen.

B. Op het whiteboard hebt u ook geschreven:

‘Waar is het zwaard dat wordt bewaard?

Zeg me drager tocht de weg.

’t Is leven of ’t is dood.

Redding in de nood.

O Tholeta’.

C. Het antwoord is te vinden als alle letters op het puzzelblad goed zijn ingevuld tijdens de tocht langs de borgmanwapens.

D. De klas wordt in groepen verdeeld (max 5 leerlingen per groep).

E. Oplossing: het wonderzwaard is te zien bij het water (de Gracht), veilig onder dak. Het hangt. Bij een juiste invulling van het puzzelblad is het volgende antwoord op de vraag te lezen:

‘Tholeta ligt bewaard
daar waar het water gaat.

Neem 100 passen noord,

Vanaf de Aalter Poort

En doe er stil je wens.

Gelukkig is die mens’.

F. Op de plattegrond die iedere groep heeft om de borgmanwapens te kunnen vinden, is te zien waar de Aalter Poort is. Een pijl naar het noorden geeft tevens aan vanwaar de 100 stappen naar het noorden genomen moeten worden. (‘Let wel: stappen verschillen: flink te nemen stappen dus !

G. De groepen puzzelen zelfstandig en zijn op verschillende tijdstippen klaar. Laat ze sportief zijn en elkaar niet de plaats van het wonderzwaard vertellen. Verzamelen is weer op ’t Zand.

H. U bespreekt kort het resultaat en misschien wil men de wensen die in stilte gedaan zijn wel met elkaar delen. U neemt de mapjes, de onderleggers, de potloden en de plattegronden weer in en levert deze in bij de VVV op de Markt in Bredevoort.

Succes.

Let op: De Stichting de Gaostok, waaronder de werkgroep Geschiedeniskoffer, is niet aansprakelijk voor schade aan goederen of personen op weg naar Bredevoort, in Bredevoort, tijdens de zoektocht en op de terugweg.